

شمول مالی دیجیتال: رقابت یا رفاقت؟

دکتر بهزاد شیری، مدیرعامل پستبانک ایران

چکیده

فناوری مالی فرصت‌های جدیدی را برای کسب‌وکار به وجود آورده است. یکی از این فرصت‌های گسترش و تعمیق شمول مالی در مناطق روستایی است. در این مقاله ویژگی‌ها فناوری‌های مالی برشمرده شده و ظرفیت‌های پستبانک ایران به تصویر کشیده شده است. پستبانک ایران در ۲۵ سال گذشته، سرمایه‌گذاری زیادی برای فراهم کردن زیرساخت‌های مناسب انجام داده و به بیش از ۷/۶ میلیون از جمعیت ۲۱ میلیونی این مناطق، خدمات مستقیم بانکی ارائه می‌کند و ضریب شمول مالی را در این مناطق به ۴۸ درصد با ارائه ۳۴ نوع خدمت رسانیده است. بنابراین پستبانک ایران از شبکه وسیع دسترسی و مشتریان برخوردار می‌باشد. در این فضا، استارت‌آپ‌ها نیاز به سرمایه‌گذاری در زیرساخت نداشته و می‌توانند با معرفی فناوری‌های مالی متناسب با شرایط مناطق روستایی از مزیت بانکداری باز ارائه‌شده توسط پستبانک در این مناطق بهره‌مند شوند و خدمات با هزینه پایین به مشتریان پستبانک ارائه دهند؛ بنابراین پیشنهاد این بانک مدل رفاقت اقتصادی به‌جای رقابت اقتصادی است که آثار مهمی برای همه بازیگران شامل بانک، استارت‌آپ‌ها، مردم مناطق روستایی و دولت در پی خواهد داشت و پایه‌ریزی لازم برای پایداری اقتصادی را به همراه دارد.

واژگان کلیدی: شمول مالی، فناوری مالی، مناطق روستایی، پستبانک ایران

مقدمه

پیشرفت‌های روزافزون فناوری اطلاعات، کسب‌وکارهای جدیدی را شکل داده است. این پدیده‌ها به‌گونه‌ای هستند که در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی و مالی باعث تغییر رفتار استفاده‌کنندگان از خدمات شده است [۱]. از جمله این پدیده‌ها می‌توان به پدیده استارت‌آپ‌ها اشاره کرد که از فضای خالی بین کسب‌وکارها استفاده کرده‌اند و با استفاده از فناوری اقدام به ارائه خدمات جدیدی نموده‌اند که تاکنون وجود نداشته و یا به‌صورت غیر خودکار بوده است.

کسب‌وکارهای مالی-بانکی از مهم‌ترین کسب‌وکارهای جدید است. استارت‌آپ‌هایی که در حوزه مالی-بانکی فعالیت می‌کنند تحت عنوان فناوری مالی^۱ شناخته می‌شوند که توانسته‌اند با فراهم‌آوری زیرساخت‌های فناورانه، ارائه خدمات مالی-بانکی را برای استفاده مردم تسهیل کنند.

به‌طور کلی این انقلاب مالی باعث توسعه فعالیت‌های مالی خرد^۲ و ایجاد موقعیت‌های دیجیتالی جدیدی برای نسل بعدی خدمات مالی شده است [۱]. نسل بعدی خدمات مالی که تحت عنوان فناوری جهانی مالی^۳ نام‌گذاری شده، یک نوآوری در استفاده از اقتصاد جهانی و فناوری‌های مالی است که به کمک فناوری‌هایی مانند زنجیره بلوکی^۴ متحول شده و باعث ایجاد نسل جدیدی از محصولات مالی گردیده است. لازم به ذکر است قانون‌گذاران فعالیت‌های مالی نیز در این تحول نقش داشته و برای اعمال نیازمندی‌های نظارتی و کنترلی خود اقدام نموده‌اند [۱].

از اساسی‌ترین موضوعاتی که در خصوص شمول مالی می‌بایست مدنظر قرار داد این است که کلیه راهکارهای ارائه‌شده عمومی بوده و بیشتر دغدغه‌های شهروندان ساکن شهرها را مدنظر داشته و به ساکنان در مناطق محروم توجهی نداشته است. حال لازم است بدانیم آیا واقعاً این دغدغه‌ها برای ساکنین غیرشهری هم کافی بوده و یا این که نیازمند بازنگری و ارائه راهکار مناسب می‌باشد. از جمله مهم‌ترین نیازمندی‌های روستاییان برای استفاده از خدمات مالی قابلیت اعتماد^۵، راحتی^۶، استمرار^۷ و انعطاف‌پذیری^۸ آن می‌باشند [۲].

ظهور فناوری‌های جدید

با توجه به این که فناوری باعث تحول کسب‌وکارها شده لذا شناخت روند اصلی فناوری که شامل رمز ارز، هوش مصنوعی، زنجیره بلوکی و مدیریت بانک اطلاعاتی، هم از دیدگاه فناوری و هم از دیدگاه کسب‌وکاری بسیار اهمیت دارد. همچنین لازم است که چگونگی تحلیل و ارزیابی نوآوری‌های مالی مبتنی بر فناوری، درک شده و تأثیر این فناوری‌های جدید بر اقتصاد، بازار، شرکت‌ها و اشخاص مشخص شود. در این ادبیات ابتداً از کلمه فناوری مالی استفاده‌شده که به‌صورت عمومی به معنای یک صنعت مالی جدید است که با به‌کارگیری فناوری جهت بهبود فعالیت‌های مالی ایجادشده است و رویکرد جدیدی برای برنامه‌های کاربردی مالی، فرآیندها، محصولات و کسب‌وکار مالی است که با ظهور نیازمندی‌ها به بهبود فرآیندهای مالی با استفاده از تکنولوژی به وجود آمده و باعث ایجاد یک یا چند خدمت مکمل مالی بر روی اینترنت شده است [۱]. حوزه‌هایی که در آن‌ها فناوری مالی به‌صورت فعال در حال تکامل و نوآوری می‌باشد به‌قرار زیر است [۳]:

-
- ^۱FinTech
 - ^۲Microfinance
 - ^۳GlobTech
 - ^۴Block chain
 - ^۵Reliable
 - ^۶Convenient
 - ^۷Continuous
 - ^۸Flexible

رمز ارز^۱ و پول دیجیتال: رمز ارز یا پول دیجیتال، ارزی است که با کمک الگوریتم‌های رمزنگاری امن شده و قابلیت جعل یا دو بار مصرف را ندارد. بسیاری از این نوع ارزها به صورت توزیع شده بوده و بر روی زیرساخت زنجیره بلوکی سوار شده است.

فناوری زنجیره بلوکی^۲: یک فناوری دفتر کل توزیع شده^۳ است که نگهداری رکوردها روی یک شبکه از کامپیوترها را عهده‌دار می‌باشد.

قرارداد هوشمند^۴: که اجراکننده برنامه‌های کامپیوتری است که معمولاً بر بستر زنجیره بلوکی سوار است و به صورت خودکار (بدون دخالت انسان) قرارداد بین خریدار و فروشنده را اجرا می‌کند.

بانکداری باز^۵: مفهومی است که در آن شخص ثالث این امکان را خواهد داشت که به خدمات بانکی دسترسی داشته باشد و با استفاده از آن‌ها اقدام به تولید برنامه‌ای کاربردی نماید.

فناوری بیمه^۶: مدلی از استفاده از فناوری حوزه ارائه خدمات بیمه‌ای، به صورت ساده و روان می‌باشد.

فناوری قوانین^۷: مدلی است که در آن به ارائه‌کنندگان خدمات مالی کمک می‌کند که انطباق با قوانین و مقررات را رعایت کنند.

ربات‌های مشاور سرمایه‌گذاری^۸: الگوریتمی برای مشاوره در خصوص سرمایه‌گذاری به صورت خودکار ارائه می‌کند.

مناطق بدون بانک^۹ کم‌بهره از خدمات بانکداری^{۱۰}: به دنبال گروهی از اشخاص کم‌درآمد و کم‌بهره از خدمات مالی است که یا به طور کل توجهی از سوی موسسه‌های مالی به آن‌ها نیست و یا خدمات مالی در پایین‌ترین سطح خود به آن‌ها ارائه می‌گردد.

امنیت فضای سایبری^{۱۱}: با توجه به گسترش جرایم اینترنتی و ذخیره غیرمتمرکز داده‌ها، امنیت سایبری و فناوری مالی به هم پیوند خورده‌اند.

همان‌گونه که مشاهده می‌شود خدمات مبتنی بر فناوری مالی در حوزه‌های مختلفی قابلیت ارائه داشته و روزبه‌روز به تنوع آن‌ها افزوده می‌گردد.

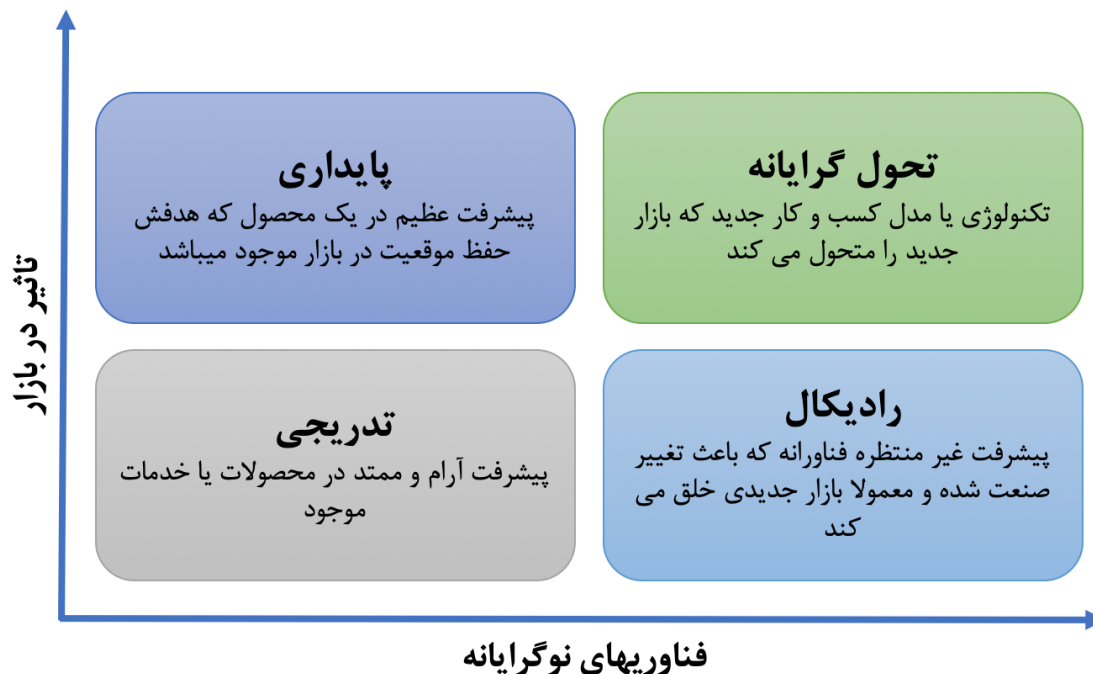
^۱Cryptocurrency
^۲Blockchain
^۳Distributed ledger
^۴Smart contract
^۵Open banking
^۶InsurTech
^۷RegTech
^۸Robo-Advisors
^۹Unbanked
^{۱۰}Underbanked
^{۱۱}Cybersecurity

ویژگی‌های نوآوری‌های جدید و تحول‌گرایانه

فناوری‌های تحول‌گرایانه، نوآوری‌هایی هستند که به‌طور قابل‌توجهی نحوه عملکرد مصرف‌کنندگان، صنایع و یا مشاغل را تغییر می‌دهند. یک فناوری تحول‌گرایانه سیستم‌ها یا عاداتی را به دلیل ویژگی‌هایی که به‌طور قابل‌تشخیصی برتر هستند را جایگزین و یا از بین می‌برند [۴]. در مرکز این نوآوری‌های تحول‌گرایانه، فناوری‌های دیجیتال قرار گرفته و باعث شده سرعت پردازش داده و اطلاعات به شکل عجیبی در بخش‌های مختلف کسب‌وکار، افزایش یابد. در مقابل، این فناوری‌های نیز باعث شده‌اند داده و اطلاعاتی زیادی نیز تولید شود. بدین ترتیب با پدیده‌ای به‌عنوان فناوری مالی به‌عنوان یک سیستم جدید کیفی روبرو هستیم که دارای ویژگی‌های زیر می‌باشد:

- دستیابی موفق فناوری‌های مالی در زمینه پرداخت، وام‌دهی، سرمایه‌گذاری، ارز رمزنگاری شده و غیره که به‌سرعت در بازارهای مختلف محصولات و خدمات (بازار مالی، تجارت، فناوری اطلاعات، رسانه‌های اجتماعی و غیره) اجرا می‌شوند.
 - بازتفسیر مدل بازار مالی و تعامل آن با بازارهای محصول تا ایجاد اکوسیستم‌های مالی
 - تغییر قالب تعامل بین مردم و مؤسسات با پول بر اساس اصل «خودم مدیریت می‌کنم» یا به دلیل اصل حذف واسطه‌ها (امتناع از واسطه‌گری)
 - خدمات فناوری شفاف و کم‌هزینه که با استفاده از برنامه‌های موبایل موجود و ذهنیت مالی جدید کارگزاران اقتصادی، سناریوهای رفتاری جدید را امکان‌پذیر می‌کند.
- این دستگاه‌های جدید کیفی فناوری مالی، بر پایه مجموعه‌ای از تکنولوژی‌های مدرن هستند که در واقع عناصر تشکیل‌دهنده این تحولات هستند، به‌قرار زیر می‌باشند [۵] [۶]:
- پایگاه داده توزیع‌شده بلاک چین: زنجیره‌ای از واحدهای اطلاعاتی که طبق قوانین خاصی مرتب‌شده‌اند.
 - مفهوم شبکه رایانه‌ای از موارد فیزیکی (اینترنت اشیا)، مجهز به دستگاه‌های داخلی برای برقراری ارتباط با یکدیگر یا با محیط که باعث کاهش مداخله انسانی می‌شود.
 - کلان داده، داده هوشمند
 - فناوری‌های ابری که ذخیره‌سازی امن اطلاعات و کار از راه‌دور با آن را تضمین می‌کند.
 - هوش مصنوعی که در سال‌های اخیر از توصیف عملکرد به تحلیل، پیش‌بینی و تجویز راهکار تکامل یافته است. در حال حاضر این فناوری‌ها مجموعه‌ای مرتبط، باهدف درک هوش انسان با استفاده از رایانه است و شامل تشخیص صدا، یادگیری ماشین، سیستم‌های خبره (دستیارهای دیجیتال و ربات‌ها)، سیستم‌های گفتگوی خودکار یا عوامل مجازی می‌باشند.
 - ابزار بیومتریک به‌منظور شناسایی منحصر‌به‌فرد اشخاص در جهت اطمینان از دسترسی امن به اطلاعات و دارایی‌های آن‌ها می‌باشد.

فناوری‌های یادشده صرفاً مالی نیستند و نتیجه دیجیتالی شدن اقتصاد می‌باشند. با این وجود، بازیگران بازارهای مالی به شدت از آن‌ها برای انتقال به خدمات‌ها و قالب‌های تجاری جدید استفاده می‌کنند.

شکل ۱: تقابل فناوری‌های نوگرایانه و تأثیر آن‌ها در بازار

همان‌طور که در شکل ۱ مشاهده می‌شود، در تقابل فناوری‌های نوگرایانه و تأثیر آن‌ها در بازار، چهار حالت مستقل پدیدار می‌گردد:

- در حالت اول که تدریجی نام دارد، پیشرفت فناوری‌های نو، به آرامی بوده و تأثیر آن در محصولات و خدمات در بازار به صورت تدریجی و پیوسته اعمال می‌گردد.
 - در حالت دوم که رادیکال نام دارد، در این حالت فناوری‌های جدید با سرعت زیادی در حال تغییر هستند، در صورتی که بازار محصولات و خدمات در بازار به کندی با آن همراه شده به همین دلیل این تغییر غیرمنتظره باعث تغییر در صنایع مرتبط و خلق بازار جدید می‌گردد.
 - در حالت سوم بنام پایداری، پیشرفتی بزرگ در یک محصول در بازار ایجاد شده بدون اینکه تغییری در تکنولوژی ایجاد شده باشد و هدف از آن حفظ موقعیت در بازار می‌باشد.
 - در حالت چهارم که مدل تحول‌گرایانه نام دارد، تکنولوژی جدید و یا مدل کسب‌وکاری جدیدی که باعث تحول در بازار شده است را پوشش می‌دهد.
- بدین ترتیب، با توجه به (شکل ۱) و نظر به موارد فوق، ویژگی‌های فناوری‌های متحول‌گرایانه عبارت‌اند از [۷]:
- حاشیه سود پایین، حداقل در ابتدای کار.
 - مخاطرات بالا.

- یا باعث تحول در بازارهای موجود می‌شوند و یا یک بازار جدید ایجاد می‌کنند.
- آرگومان‌های فروش و معیارهای ارزش به صورت اساسی تغییر می‌کنند.
- اغلب شامل فناوری و/یا مدل کسب‌وکار جدید هستند.
- در ابتدا به تدریج شروع می‌شوند و پس از رسیدن به جریان اصلی فعالیت، به صورت نمایی رشد می‌کنند.

فناوری‌بری صنعت بانکی

بسیاری از ابتکارات فناوری اطلاعات بانک‌ها از اواخر دهه ۱۹۹۰ یا اوایل سال ۲۰۰۰ با تأکید بر استفاده از راهکارهای بانکداری متمرکز (سی‌بی‌اس)؛ اتوماسیون شعب و تمرکز عملیات بانکی در سی‌بی‌اس آغاز شد. در دهه گذشته، بیشتر بانک‌ها تلاش خود را برای تبدیل شدن به سازمان‌های فناوری محور به پایان رسانیده‌اند. حرکت از یک محیط سنتی مبتنی بر فرآیندهای دستی و باقابلیت محدود در مقیاس‌پذیری، به حضور جهانی با سیستم‌ها و فرآیندهای خودکار این امکان را فراهم کرده که بانک‌ها از دشواری‌های فرآیندها قبل برای فرآیندهای معمول بانکی رها شده (دیگر بیشتر خدمات از طریق دستگاه‌های خودپرداز، اینترنت بانک و همراه بانک ارائه می‌شوند و نیازی نیست مشتری برای دریافت این خدمات به شعب بانک مراجعه کند) و اقدام به ارائه خدمات متنوع جدیدی به مشتریان و پایداری سازی روابط خود با مشتریان اقدام نمایند. بدین ترتیب ظهور رایانه و سایر فناوری‌های الکترونیکی در بانک‌ها دارای مزایای زیادی است که در ادامه به بیان برخی از مهم‌ترین‌های آن‌ها می‌پردازیم [۸]:

- **افزایش کارایی:** با کمک فناوری‌های مدرن می‌توان خدمات کارآمد و سریع به مشتری ارائه داد.
- **مدیریت اطلاعات:** ایجاد سیستم نظارت و اطلاعاتی به‌روز و تقویت عملکردهای داخلی و نگهداری و قابلیت گزارشگری داخلی بدین ترتیب فراهم‌شده و مرتب‌سازی اطلاعات به آسانی صورت می‌گیرد.
- **کاهش هزینه‌ها:** فناوری سهم بسیار بالایی در کاهش هزینه‌های داخلی بانک داشته و نقش خود را در کاهش هزینه تمام‌شده خدمات به خوبی نشان می‌دهد.
- **دقت:** فرآیند کلرینگ چک‌ها، ثبت فرآیندها واریز و برداشت، مغایرت‌گیری درون بانکی و بین‌بانکی و سایر عملیاتی که هم‌اکنون می‌توانند به سرعت، به درستی و خوانایی بالا با استفاده از فناوری انجام شوند.
- **خدمات مشتری:** با استفاده از خدمات اینترنتی، مشتریان دیگر نیازی به مراجعه حضوری به شعب بانک ندارند و تمامی تراکنش‌های بانکی می‌توانند از خانه و یا در حال جابجایی مشتری صورت گرفته و در حساب مشتری به‌روزرسانی شوند. با استفاده از خدمات ارتباطات شبکه‌ای، دیگر نیازی به حضور مشتری در خصوص به اشتراک گذاری اطلاعات، برگزاری جلسات آموزشی و دریافت خدمات مشاوره به صورت حضوری نمی‌باشد.
- **ارتباط آسان:** اینترنت باعث شده تا بسیاری از خدماتی که قبلاً در ساعت مشخصی از کار شعبه ارائه می‌شد، به صورت ۲۴ ساعته در کل روزهای سال ارائه گردند. بدین ترتیب، کسب‌وکار بانک با مشتریان، با سرپرستی‌هایش، بانک‌های دیگر و شعب خود، به صورت کامپیوتری صورت می‌گیرد و دیگر نیازی نیست تا

زمان زیادی وقف این ارتباطات گردد که اصطلاحاً گفته می‌شود خدمات به صورت $24 \times 7 \times 365$ انجام می‌شود.

ظرفیت‌های پست‌بانک ایران

پست‌بانک ایران در ۲۵ سال گذشته سرمایه‌گذاری‌های زیادی برای گسترش شمول مالی در مناطق روستایی انجام داده است. بر اساس سرشماری نفوس و مسکن مرکز آمار ایران (۱۳۹۵) حدود ۲۰/۷ میلیون نفر در مناطق روستایی زندگی می‌کنند. پست‌بانک ایران در ۵۶۵۶ روستا، باجه بانکی دارد. جمعیت این روستا که تحت پوشش مستقیم خدمات بانکی هستند حدود ۷/۶ میلیون نفر است. بر این مبنای ۳۷ درصد جمعیت در مناطق روستایی تحت پوشش خدمات بانکی مستقیم قرار دارند. باجه‌های بانکی به‌گونه‌ای جانمایی شده‌اند که روستاهای هم‌جوار با کمترین فاصله به آن دسترسی دارند و بر اساس برآوردهای انجام‌یافته حدود ۸۵ درصد جمعیت روستایی به خدمات بانکی (مستقیم یا غیرمستقیم) دسترسی دارند. در این باجه‌ها تعداد ۸۸۳۹ نفر کارگزار در حال ارائه خدمات می‌باشند.

شمول مالی به معنای گستردگی کمی و کیفی ارائه خدمات مالی در کشور است. پست‌بانک ایران نقش محوری در گسترش شمول مالی در مناطق روستایی ایفا می‌کند. حدود ۱۰ میلیون نفر دارای حساب بانکی در این بانک هستند. با توجه به این که جمعیت روستایی حدود ۲۰/۷ میلیون نفر است در این صورت ضریب شمول مالی حدود ۴۸ درصد خواهد بود؛ بدین معنا که از هر ۱۰۰ نفر جمعیت روستایی ۴۸ نفر در پست‌بانک ایران دارای حساب بانکی هستند. در حال حاضر، پست‌بانک ایران ۳۴ خدمت پولی و مالی در این مناطق (کیفیت شمول مالی) ارائه می‌دهد. افزایش شبکه کاربران و تعمیق خدمات مالی از راهبردهای کلیدی بانک است.

جدول ۱ شمول مالی در مناطق روستایی، ۱۳۹۹

کارکنان فعال در باجه‌ها	ضریب شمول مالی	ضریب پوشش جمعیتی: درصد		تعداد مشتریان پست بابک ایران: نفر	جمعیت مناطق روستایی (۱۳۹۵): نفر	جمعیت روستاهای دارای باجه: نفر	تعداد روستاهای دارای باجه
		مجموع	مستقیم				
۸۸۳۹	۴۸	۸۵	۳۷	۱۰,۰۰۰,۰۰۰	۲,۰۷۳۰,۶۲۵	۷,۶۲۸,۵۹۸	۵,۶۵۶

نکات برجسته شمول مالی عبارت‌اند از:

- به ازای ۱۰۰۰ نفر در مناطق روستایی، ۴۸۳ نفر دارای حساب بانکی هستند (۴۸ درصد).
- متوسط سرانه تراکنش ۴۴ است؛ به‌طور متوسط هر مشتری ۴۴ تراکنش در سال انجام می‌دهد.
- با توجه به جمعیت روستایی بیش از ۱۵ سال (حدود ۱۵ میلیون نفر) می‌توان شاخص‌های دسترسی را به ازای ۱۰۰ هزار نفر محاسبه کرد. به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر،

- ۳۸ باجه بانکی روستایی
- ۱۸ دستگاه خودپرداز
- ۵۹ کارمند

- ۳۶ پایانه شعب
- ۴۵۴ پایانه فروش وجود دارد
- ☑ بیش از ۶۸ هزار بنگاه دارای پایانه فروش هستند.

جدول ۲ شمول مالی پستبانک ایران

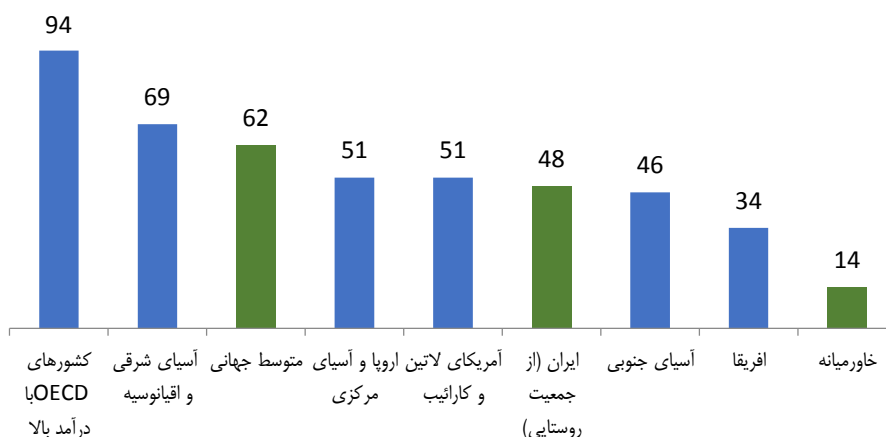
شماره	شاخص	واحد	پستبانک ایران
بهره‌برداری: بزرگ‌سالان (بیش از ۱۵ ساله)			
۱	افراد دارای حساب بانکی	درصد	۴۸
۱,۱	تعداد حساب سپرده	به ازای ۱۰۰۰ بزرگ‌سال	۴۸۳
۲,۱	کاربران همراه و اینترنت (از کل ۱۳/۴ مشتری) ×	به ازای ۱۰۰۰۰۰ مشتری	۷۸۶۲
۲	افراد بزرگ‌سال دارای وام (حداقل یک‌بار در یک سال) ×	درصد مشتریان	۱۵
۳	افراد استفاده‌کننده از پرداخت‌های دیجیتالی	-	-
۱,۳	همراه بانک ×	درصد مشتریان	۴
۲,۳	اینترنت بانک ×	درصد مشتریان	۵
۳,۳	کارت بانکی ×	درصد مشتریان	۵۶
۴	سرانه تراکنش در سال	تعداد	۴۴
بهره‌برداری: بنگاه‌های اقتصادی			
۵	بنگاه‌های کوچک و متوسط دارای حساب	درصد	-
۶	بنگاه‌های کوچک و متوسط دارای وام	تعداد	۲۳۰۰۳
دسترسی			
۱,۷	باجه	به ازای ۱۰۰۰۰۰ نفر	۳۸
۲,۷	خودپرداز	به ازای ۱۰۰۰۰۰ نفر	۱۸
۳,۷	کارمندان	به ازای ۱۰۰۰۰۰ نفر	۵۹
۴,۷	پایانه شعب	به ازای ۱۰۰۰۰۰ نفر	۳۶
۵,۷	پایانه فروش	به ازای ۱۰۰۰۰۰ نفر	۴۵۴
۸	کارت بدهی ×	به ازای ۱۰۰۰۰۰ نفر	۵۵۹۷۰
۹	بنگاه‌های کوچک و متوسط دارای پایانه فروش ×	تعداد	۶۸۰۳۱

× به دلیل نبود آمار تفکیکی، این شاخص‌ها برای مناطق شهری و روستایی پستبانک ایران به صورت کلی محاسبه شده است.

شمول مالی دیجیتال

دسترسی ناکافی به خدمات مالی مشکلی است که بخش قابل توجهی از جمعیت در سراسر جهان با آن روبرو هستند. با این حال، ماهیت چالش‌ها به طور قابل توجهی در کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه و حتی بین گروه‌های

مختلف جمعیت در یک کشور و منطقه متفاوت است. همان‌طور که (شکل ۲) نشان می‌دهد، تنها ۶۲ درصد از بزرگ‌سالان در سراسر جهان به خدمات مالی اساسی دسترسی داشته و با داشتن یک حساب بانکی یا یک حساب مبتنی بر تلفن همراه تعریف شده‌اند. علاوه بر این، شرکت‌های کوچک نیز در دسترسی به اعتبار با چالش‌های مشابهی روبرو هستند، که توانایی رشد و شکوفایی آن‌ها را محدود می‌کند [۲، ۹]. ضریب شمول مالی در مناطق روستایی ایران ۴۸ درصد است. البته این رقم نسبت به کل جمعیت روستایی محاسبه شده است. اگر آمار بزرگ‌سالان دارای حساب بانکی در دسترس باشد این شاخص وضعیت بهتری خواهد داشت. پرسش این است چگونه می‌توان با استفاده از فناوری‌های جدید شمول مالی را گسترش داد و تعمیق بخشید؟

شکل ۲: درصد بزرگ‌سالان دارای حساب مالی

«شمول مالی دیجیتال» به معنای دسترسی دیجیتالی و استفاده از خدمات مالی توسط افراد ساکن در مناطق محروم کم‌برخوردار است. چنین خدماتی باید متناسب با نیازهای مشتریان بوده که با هزینه‌ای مقرون به صرفه برای مشتریان و مستمر برای ارائه‌دهندگان خدمات ارائه می‌گردد. امروزه ارائه‌کنندگان خدمات مالی در مناطق محروم به چهار دسته به‌قرار: (۱) بانک با تمامی خدمات که ارائه‌کننده خدمات پایه و ساده حساب‌های مبتنی بر تراکنش برای پرداخت، انتقال و ذخیره ارزش از طریق دستگاه موبایل یا کارت بانکی بر روی دستگاه‌های پایانه فروش می‌باشند؛ (۲) بانک با خدمات محدود که ارائه‌کننده حسابی است که از طریق موبایل یا کارت بانکی بر روی دستگاه‌های فروش قابل استفاده می‌باشد؛ (۳) اپراتورهای تلفن همراه که صادرکننده پول الکترونیکی هستند؛ (۴) صادرکنندگان پول الکترونیکی خصوصی که بانک یا اپراتور نیستند، تقسیم می‌گردند. همه این ۴ دسته فوق، در قالب ۳ جزء زیر عمل می‌کنند [۱۰]:

- سکوی تراکنشی دیجیتال؛ یک سکوی تراکنشی دیجیتال که مشتری می‌تواند از آن برای دریافت یا پرداخت به صورت مستقیم یا از طریق کانال‌های واسط به مرکز داده بانک یا موسسه مالی جهت ذخیره ارزش می‌رساند.
- عامل‌های خرده‌فروش؛ این عامل‌ها به دستگاه‌هایی مجهز هستند که برای دریافت و پرداخت مشتریان مورد استفاده قرار می‌گیرد. علاوه بر این موارد، مشتریان می‌توانند تبدیل پول به ارزش و بالعکس را نیز با

^۱Digital Transactional Framework

^۲Retail agents

استفاده از این دستگاه‌های عاملان انجام دهند. البته لازم به ذکر است که این عاملان علاوه بر عملیات فوق، با توجه به قرارداد و قوانین موسسه مالی متولی، قابلیت ارائه خدمات متنوع دیگری را نیز دارا هستند.

- دستگاه؛ دستگاه مورد استفاده در این مدل می‌بایست دیجیتال باشد، مانند تلفن همراه که وسیله‌ای برای انتقال داده‌ها و اطلاعات مورد استفاده است یا ابزاری مانند کارت پرداختی که به دستگاه دیجیتال متصل می‌گردد (به‌عنوان مثال پایانه فروش).

مدل همکاری پیشنهادی: رفاقت اقتصادی به جای رقابت اقتصادی

بر اساس آنچه گذشت پست‌بانک در ۲۵ سال گذشته سرمایه‌گذاری زیادی در مناطق روستایی انجام داده که دامنه وسیعی از باجه‌های بانکی روستایی، پایانه شعب، دستگاه خودپرداز، پایانه فروش را پوشش می‌دهد و نیروی انسانی فعال و آموزش‌دیده فعال در مناطق روستایی دارد. پیامد آن شبکه گسترده‌ای از مشتریان است که به بیش از ۱۰ میلیون نفر رسیده هزینه‌های ثابت و زیرساختی برای توسعه این شبکه دسترسی انجام شده است.

ما به دنبال دو هدف مشخص هستیم. اول گسترش شمول مالی و دوم تعمیق مالی. نخست به دنبال گسترش شمول مالی در همه مناطق روستایی هستیم تا همه جمعیت را به‌طور مستقیم تحت پوشش خدمات مالی پایه قرار دهیم. دوم هدف ما این است که دایره خدمات بانکی و مالی را گسترش داده و خدمات بیمه‌ای و مالی متنوع ارائه دهیم. در این راستا، زیرساخت‌های لازم فراهم است و البته به دنبال بهره‌برداری از فناوری‌های مالی جدید هستیم.

جدول ۳ مدل همکاری پست‌بانک ایران با استارت‌آپ‌ها

شاخص	پست‌بانک ایران	شرکت‌های فعال در فین‌تک
دسترسی گسترده	✓	
نیروی انسانی کارآمد	✓	
شبکه مشتریان بزرگ	✓	
تجهیزات و امکانات سخت‌افزاری	✓	
هزینه‌های ثابت	✓	
فناوری مالی		✓
نوآوری		✓
هزینه‌های متغیر		✓
درآمد	پایدار	پایدار

شرکت‌های فعال در فین تک در زمینه فناوری مالی دارای مزیت نسبی هستند و در زمینه فناوری پیشرو می‌باشند. با این وجود سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها هزینه‌بر است. تنها هزینه‌ای که شرکت‌ها خواهند داشت هزینه‌های متغیر خواهد بود.

در این مدل، هزینه ارائه خدمات کاهش خواهد یافت و برای مشتریان جذابیت خواهد داشت. بنابراین رفاقت در این فضا آثار مفیدی دارد. بهترین راه کار رفاقت اقتصادی به جای رقابت اقتصادی است که برای همه بازیگران مفید خواهد بود.

- ✓ بانک از گسترش شمول مالی و درآمد ناشی از آن بهره‌مند خواهد شد.
- ✓ شرکت‌ها از عدم سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها صرفه‌جویی خواهند کرد و با ارائه خدمات مالی به درآمد پایدار دسترسی خواهند داشت.
- ✓ مردم مناطق روستایی به خدمات متنوع دسترسی خواهند داشت و به رفاه بیشتری دست خواهند یافت.
- ✓ باجه‌های بانکی روستایی: گسترش شمول مالی اشتغال پایدار ایجاد خواهد کرد.
- ✓ دولت: از گسترش برابری‌های اقتصادی و اجتماعی و رفاه در مناطق روستایی به اهداف کلان دست پیدا می‌کند.

بنابراین شرکت‌هایی که از توانایی لازم برای همکاری در این چارچوب برخوردار هستند استقبال می‌کنیم و آمادگی داریم تفاهم‌نامه‌های همکاری داشته باشیم. پست‌بانک ایران امکانات خود را به صورت خدمات بانکداری باز خود را به صورت اشتراک در منافع در اختیار استارت‌آپ‌ها قرار داده تا بتوانند کسب‌وکارهای که تاکنون انجام شده، گسترش دهند. بدین ترتیب در یک فضای رفاقتی، پست‌بانک با همراهی شرکت‌های ارائه‌کننده خدمات فناوری مالی، به گسترش سطح پوشش شمول مالی در مناطق روستایی کمک می‌کند.

خلاصه و نتیجه‌گیری

در این مقاله آثار و پیامدهای فناوری‌ها بر گسترش و تعمیق مالی بررسی شد. با وجود تلاش همه‌جانبه پست‌بانک ایران برای توسعه شمول مالی در مناطق روستایی، هنوز به فناوری‌های جدیدی برای بهبود شمول مالی نیاز هست. روستاییان به فناوری‌های قابلیت اعتماد، راحتی، استمرار و انعطاف‌پذیری نیاز دارند تا بتوانند به سادگی در چرخه اقتصادی مشارکت کنند. پست‌بانک ایران همه زیرساخت‌های لازم را برای مناطق روستایی فراهم کرده است. به بیش از ۷/۶ میلیون از جمعیت ۲۱ میلیونی این مناطق، خدمات مستقیم بانکی ارائه می‌کند و ضریب شمول مالی را در این مناطق به ۴۸ درصد با ارائه ۳۴ نوع خدمت رسانیده است. بنابراین پست‌بانک ایران از شبکه وسیع دسترسی و مشتریان برخوردار می‌باشد. پست‌بانک در این مناطق بیش از ۱۰ میلیون نفر مشتری دارد و حدود ۶۰۰۰ باجه بانکی فعالیت دارند. بیش از ۸۸۰۰ کارشناس خبره خدمات مالی ارائه می‌کنند. دسترسی به دستگاه خودپرداز، پایانه شعب، پایانه فروش و درگاه‌های مدرن در اختیار مشتریان قرار دارد. در این فضا، استارت‌آپ‌ها نیاز به سرمایه‌گذاری در زیرساخت نداشته و می‌توانند با معرفی فناوری‌های مالی متناسب با شرایط مناطق روستایی از مزیت بانکداری باز ارائه‌شده توسط پست‌بانک در این مناطق بهره‌مند شوند و خدمات با هزینه پایین به مشتریان پست‌بانک ارائه دهند؛ بنابراین پیشنهاد این بانک

مدل رفاقت اقتصادی به جای رقابت اقتصادی است که آثار مهمی برای همه بازیگران شامل بانک، استارت‌آپ‌ها، مردم مناطق روستایی و دولت در پی خواهد داشت و پایه‌ریزی لازم برای پایداری اقتصادی را به همراه دارد. بنابراین همکاری و هم‌افزایی ما با استارت‌آپ‌ها می‌تواند الگویی برای توسعه شمول مالی دیجیتال در مناطق روستایی و کم‌برخوردار باشد و دسترسی همه مردم در مناطق روستایی را به انواع خدمات مالی، پولی و بیمه‌ای فراهم کند. بی‌تردید این اقدام علاوه بر منافع برای گروه‌های ذی‌نفع، آثار و خیرات اقتصادی و اجتماعی زیادی در پی خواهد داشت. برابری‌های اقتصادی بهبود، فقر اقتصادی کاهش، همگرایی منطقه‌ای تقویت و رفاه اقتصادی در کشور افزایش خواهد یافت.

منابع

- [1] Y. C. N. D. X.-F. S. a. O. M. Xiao-Guang Yue, "al and Financial Inclusion through Nonbanking Institutions: A Model for Rural Romania," *J. Risk Financial Management*, p. 15, 2019.
- [2] P. Basu, "India Scaling-up Access to Finance for India's Rural Poor," Document of the World Bank, 2004.
- [3] J. KAGAN, "Financial Technology – Fintech," Investopedia, 25 5 2019. [Online]. Available: <https://www.investopedia.com/terms/f/fintech.asp>. [Accessed 10 12 2019].
- [4] T. SMITH, "Disruptive Technology," 2020 Mar 21. [Online]. Available: <https://www.investopedia.com/terms/d/disruptive-technology.asp>. [Accessed 2021 May 5].
- [5] F. L. Pantelis Koutroumpis, "Disruptive technologies and regional innovation policy," *OECD/EC*, 2018.
- [6] G. Khotinskay, "FIN TECH: FUNDAMENTAL THEORY AND EMPIRICAL FEATURES," *The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences*, 2019.
- [7] J. Kylliäinen, "Disruptive Innovation – What is It and How Does It Work?," 4 Nov 2019. [Online]. Available: <https://www.viima.com/blog/disruptive-innovation>. [Accessed 5 May 2021].
- [8] R. Choudhary, "Importance of Technology of Banking," 3 Apr 2021. [Online]. Available: <https://bank.caknowledge.com/importance-technology-banking/>. [Accessed 7 May 2021].
- [9] K. S. K. S. Anju Patwardhan, "Financial Inclusion in the Digital Age," March 2018. [Online]. Available: <https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/0d9cfc8-a295-4e05-bf33-dca8ffa5abdf/Financial+Inclusion+in+the+Digital+Age.pdf?MOD=AJPERES&CVID=m9QAISc>. [Accessed 10 May 2021].
- [10] T. L. Kate Lauer, "Digital Financial Inclusion," 30 Oct 2014. [Online]. Available: <https://www.cgap.org/sites/default/files/Brief-Digital-Financial-Inclusion-Feb-2015.pdf>. [Accessed 10 May 2021].

